

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 378.046.4: 004

Світлана АНТОЩУК

МОДЕЛЬ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано роль дистанційного навчання у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників; розглянуто модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах відкритої освіти і дистанційного навчання; визначені та досліджені її основні компоненти.

Ключові слова: дистанційне навчання, підвищення кваліфікації, очно-дистанційна форма навчання

S. Antoshchuk. Model advanced training teaching staff for blended learning. The article analyzes the role of distance education in improving the skills of teaching staff; the model of training teaching staff on the basis of open education and distance learning is reviewed; identified and investigated its main components.

Keywords: distance learning, advanced training, blended learning.

С. Антощук. Модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою навчання. В статті проаналізовано роль дистанційного навчання в підвищенні кваліфікації педагогічних працівників; розглянуто модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників на основі відкритої освіти і дистанційного навчання; визначені та досліджені її основні компоненти.

Ключевые слова: дистанцион-

ное обучение, повышение квалификации, очно-дистанционная форма обучения.

Мета: розробити й науково обґрунтувати модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників, побудовану на засадах відкритої освіти та дистанційного навчання.

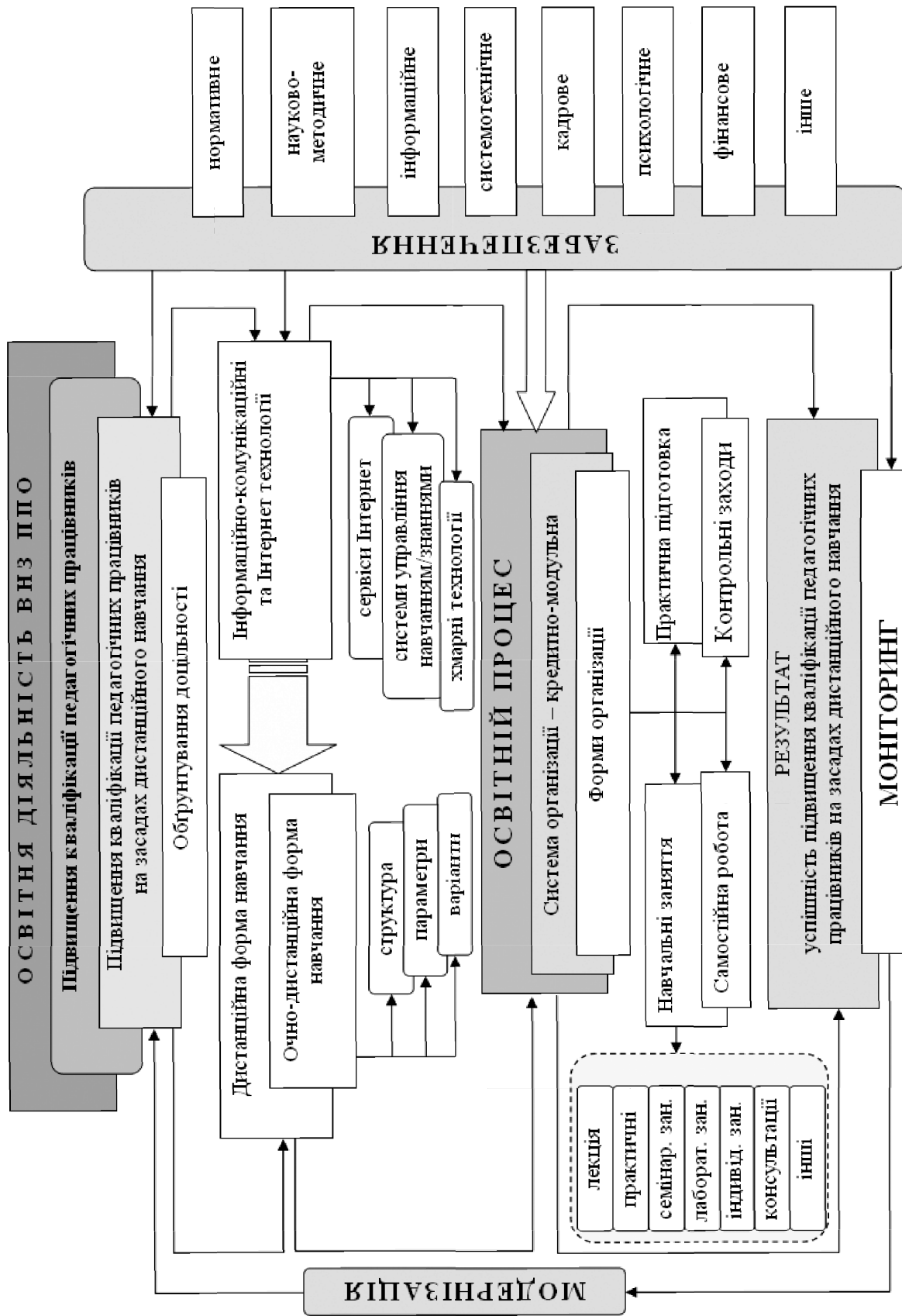
Постановка проблеми в загальному вигляді. Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти, Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року та новий Закон України "Про вищу освіту" наголошують на необхідності підготовки й відтворення конкурентоспроможного людського капіталу на основі навчання протягом життя, поєднання європейських традицій, світових і національних надбань освіти. Провідна роль у вирішенні поставлених завдань відведена післядипломній педагогічній освіті, яка в умовах інтенсивного технологічного розвитку, має базуватись на принципах і моделях відкритої освіти, широкому використанні технологій дистанційного навчання (ДН).

Якісно здійснити реформування системи післядипломної педагогічної освіти (ППО) та надати їй характеристик відкритої освіти можна лише з використанням сучасних технологій навчання, серед яких особливе місце займає дистанційне навчання. Тому особливо актуально в наш час має розв'язуватися проблема повномасштабного та якісного впровадження дистанційного навчання в післядип-

ломну педагогічну освіту, що зумовлюється гострою необхідністю підвищення кваліфікації педагогічних кадрів освіти відповідно до вимог державної політики в галузі, Болонського процесу, євроінтеграції та змін, які відбулися у соціальних, політичних й економічних умовах життя українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові надбання вітчизняних учених В. Бикова, Я. Болюбаши, І. Булах, Р. Карпюка, А. Кудіна, В. Кухаренка, Н. Морзе, Л. Одерій, В. Олійника, О. Самойленка, П. Стефаненка, П. Таланчука, Б. Шуневича та ін. дозволили створити науково-методичні передумови для ефективного впровадження дистанційного навчання в освітню діяльність навчальних закладів різних типів, форм власності та підпорядкування.

Науково-теоретичні та організаційно-методичні основи дистанційного навчання висвітлені у роботах В. Бикова, В. Гравіта, М. Жалдака, В.Кравця, В. Кухаренка, Л. Ляховської, В. Олійника, Т. Пасічника, С. Сисоевої, Є. Полат, Б. Шуневича; досліджено дистанційного навчання як особливої педагогічної технології присвячені праці А. Алексюка, В. Безпалька, В. Бондаря, І. Дичківської, О. Пехоти, І. Подласого, Г. Селевко, А. Хуторського, Д. Чернилевського; засоби та забезпечення дистанційного навчання розглядали Ю. Богачков, В. Богомол, А. Гладир, А. Гуржій, Н.Клокар, Т. Коваль, А. Кудін, В. Лапінський, М. Лещенко, А. Манако, Ю.

навчання

Рис. 1. Моделі підвищення кваліфікації педагогів (зі станційно-дистанційною) формою

Машбиць, Н. Морзе, С. Раков, С. Семерікова, С. Сисоєва, М. Смільсон, А. Співаковський, О. Спірін, П. Стефаненко, С. Титенко, Ю. Тріус.

Аналіз наукових джерел показав, що, незважаючи на вагомий теоретичний і практичний внесок зазначених праць, переважна більшість науковців на сучасному етапі досліджують проблему дистанційного навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Водночас спеціальні дослідження щодо підвищення кваліфікації (ПК) педагогічних працівників за дистанційною (очно-дистанційною) формою навчання здійснювалися в незначній кількості. Недостатня розробленість проблеми наклала негативний відбиток на темпи і масштаби впровадження дистанційного навчання в освітній процес ВНЗ післядипломної педагогічної освіти та його якість й ефективність.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз сучасного стану застосування дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників та практичного досвіду використання технологій дистанційного навчання в освітньому процесі вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти виявив низку проблем [1]. Серед них, насамперед, доцільно виокремити: повільні темпи впровадження та обмежені масштаби застосування дистанційного навчання в освітньому процесі більшості ВНЗ ППО.

Дослідження реального стану дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіті, офіційні результати якого опубліковані в довіднику "Освітня діяльність навчальних закладів ППО" [6], показало, що в наш час використовують дистанційну (очно-дистанційну) форму навчання не більше 60% інститутів післядипломної педагогічної освіти. При цьому в них на дистанційну (очно-дистанційну) форму навчання переведено лише 1–2 категорії педагогічних працівників.

Однією з вагомих причин існування виявлених проблем є недостатня розробленість науково-методичного забезпечення освітньої діяльності закладів ППО щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах сучасних технологій та застосування інноваційних підходів до організації, змісту і забезпечення

освітнього процесу.

Одним з основних напрямів освітньої діяльності ВНЗ ППО, безумовно, є підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Головною метою тут бачиться "підвищення рівня готовності особи до виконання її професійних завдань та обов'язків або набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки шляхом набуття нових знань і вмінь у межах професійної діяльності або галузі знань" [4].

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників – це складний багатоаспектний процес. Використання сучасних технологій дистанційного навчання задля підвищення його якості та ефективності зумовлює доцільність дослідження структури процедури, взаємообумовленості її компонентів та особливостей їх функціонування. Тобто для ефективного та якісного впровадження дистанційного навчання у підвищення кваліфікації педагогічних працівників необхідно розробити науково обґрунтовану модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою навчання.

Найбільш доцільно для розв'язання даної проблеми використовувати такий метод наукового пізнання, як моделювання, основним результатом якого стане зазначена нами вище модель. Педагогічне моделювання, як зазначає Н. Яковлева, є відображенням характеристик існуючих педагогічних систем у спеціально створеній педагогічній моделі [9, 170].

Для побудови нашої моделі (рис. 1) ми використали змішаний тип моделі, який дозволяє представити оригінал (підвищення кваліфікації педагогічних працівників) за декількома позиціями одночасно.

Основними компонентами запропонованої моделі є:

- форма навчання (очно-дистанційна);
- інформаційно-комунікаційні та Інтернет-технології;
- освітній процес (система і форми організації);
- забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах дистанційного навчання.

Одним з основних компонентів моделі є очно-дистанційна форма навчання. Саме вона, як зазначалось, є найбільш перспективною у підви-

щенні кваліфікації педагогічних працівників, завдяки поєднанню переваг різних форм та широкому застосуванню різноманітних технологій дистанційного навчання.

Організація дистанційного навчання здебільшого залежить від форм навчання, які використовуються у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників.

У статті 49 Закону України "Про вищу освіту" зазначається, що:

1. Навчання у вищих навчальних закладах здійснюється за такими формами: 1) очна (денна, вечірня); 2) заочна (дистанційна).

2. Форми навчання можуть поєднуватися [4].

Відтак сьогодні в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників паралельно застосовуються різні форми навчання: очна, заочна, очно-дистанційна, дистанційна та інші поєднання форм навчання, що не суперечить Закону України "Про вищу освіту". У кожній з них можуть використовуватися технології або елементи дистанційного навчання. Отже, кожен варіант матиме свої особливості, урахування яких обов'язкове під час організації дистанційного навчання.

Дистанційна форма навчання – форма організації навчального процесу в закладах освіти (ВНЗ, ЗПО, ПТНЗ, ЗНЗ), яка забезпечує реалізацію ДН та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень [7].

Очно-дистанційна форма навчання значно відрізняється від інших і дозволяє вдало поєднати переваги різних форм.

Уперше така форма навчання для підвищення кваліфікації розроблена творчим колективом співробітників Університету менеджменту освіти НАПН України під керівництвом доктора педагогічних наук, дійсного члена НАПН України В. Олійника. А з вересня 2005 р. заклад переважно перейшов на підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних та педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання.

Типова структура одного з варіантів підвищення кваліфікації керівників та педагогічних працівників освіти за очно-дистанційною формою

Рис. 2. Структура очно-дистанційної форми навчання для підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти в УМО НАПН України

навчання представлена на рис. 2.

Нині підвищення кваліфікації педагогічних працівників освіти за очно-дистанційною формою навчання отримало розповсюдження в системі ППО. Так, у 18 інститутах із 27, які належать до системи ППО, частково використовується така форма навчання. Найбільшого поширення, за даними 2011 р., вона набула в Університеті менеджменту освіти (98%), Сумському (63,1%), Хмельницькому (60%), Донецькому (44%), Чернігівському (32%), Дніпропетровському (26%), Закарпатському (22%), Рівненському (19,2%) обласних інститутах ППО [2].

Наступним вагомим компонентом моделі є інформаційно-комунікаційні та Інтернет-технології, які в умовах сьогодення набувають широкого і повсюдного застосування у різних сферах, й насаперед у дистанційному навчанні.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) (Information and Communication Technologies) – це широковживаний термін. Проведений нами аналіз найбільш поширених у сучасній науці підходів до формування даної дефініції дає змогу зупинитись на найбільш універсальному визначенні: "ІКТ – це сукупність методів, засобів і прийомів, що використовують для пошуку, накопичення, обробки, зберігання, представлення, передачі інформації (даних і знань) за допомогою засобів

обчислювальної техніки і зв'язку, а також засобів їх раціонального поєднання з безмашинними процесами обробки інформації" [5].

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології базуються на технічних досягненнях різних напрямів: бурхливому розвитку засобів зв'язку та мереж, удосконаленні цифрових пристроїв і техніки, нових способах зберігання інформації, автоматизації обробки інформації, стрімкому розвитку Інтернет-технологій.

І. Роберт вбачає використання ІКТ насамперед як: засобів навчання, що вдосконалюють процес викладання; інструментів пізнання та самопізнання навколишньої дійсності; засобів розвитку особистості, яка навчається; засобів інформаційно-методичного забезпечення і керування освітнім процесом; засобів комунікації; засобів автоматизації процесів контролю, управління, обробки результатів навчальної діяльності тощо [8]. Саме у такій якості сучасні інформаційно-комунікаційні технології використовуються у нашій моделі під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою навчання.

Як зазначає Р. Гуревич "розроблення, впровадження в навчальний процес сучасних інноваційних технологій навчання, їхньої інтеграції з уже наявними технологіями, використання сервісів соціальних медіа, Інтернет тощо сприяють підвищенню

якості навчального процесу, формуванню компетентного фахівця, здатного до роботи в інформаційному суспільстві та навчання впродовж усього життя" [3].

Аналіз низки наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених щодо використання ІКТ та Інтернет-технологій в освітньому процесі й багаторічний власний досвід переконливо свідчать про позитивні результати їхнього застосування під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників. А отже, необхідно стимулювати впровадження ІКТ та Інтернет-технологій в освітній процес вищих навчальних закладів ППО, перш за все, з метою підвищення ефективності навчання слухачів, залучення їх до активної самостійної роботи й творчого підходу до вирішення завдань у процесі підвищення кваліфікації.

Звісно, що, застосування дистанційної форми навчання й інформаційно-комунікаційних та Інтернет-технологій, безпосередньо впливає на головний компонент моделі – освітній процес, і викликає певні зміни й трансформації в його структурі.

Освітній процес – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у вищому навчальному закладі (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння,

примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей в осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [4].

У кожному вищому навчальному закладі ППО освітній процес здійснюється відповідно до положення про організацію освітнього процесу, яке затверджується вченою радою й може мати незначні відмінності в окремому ВНЗ ППО.

Особливої уваги заслуговують використані в освітньому процесі Університету менеджменту освіти нові підходи до організації, змісту і забезпечення самостійної роботи слухачів на дистанційному етапі, практичної підготовки і контрольних заходів під час підвищення кваліфікації педагогічних працівників за дистанційною (очно-дистанційною) формою навчання.

Запропонований інноваційний підхід до організації освітнього процесу створює умови для забезпечення реальних можливостей слухачам вільного вибору змісту навчання на дистанційному етапі підвищення кваліфікації. Що дозволяє втілити на практиці головну ідею Болонського процесу про вільний вибір слухачами форм, методів і змісту навчання. Рішення цієї проблеми безумовно посилять зацікавленість (мотивацію) слухачів щодо підвищення кваліфікації, сприятиме іміджу навчального закладу ППО, якості та ефективності підвищення кваліфікації.

Створення реальних можливостей для вільного вибору слухачами змісту ПК вимагає модернізації чинних сьогодні навчальних програм і планів, організації самостійної роботи на дистанційному етапі, структури та змісту навчальних модулів та інше. Для реалізації такого підходу необхідно здійснити розроблення спеціальних навчальних модулів для самостійної роботи слухачів, а також затвердити їх орієнтовний перелік для самостійного вивчення. Кількість модулів, які пропонують слухачу, повинна значно (у 2–3 рази) перевищувати реальний бюджет часу на дистанційному етапі підвищення кваліфікації, щоб реально забезпечити свободу вибору змісту навчання.

При очно-дистанційній формі підвищення кваліфікації педагогічних працівників організація дистанційно-

го навчання залежить від етапу навчання. На очних етапах в основному реалізуються навчальна і контролююча функції ДН, на дистанційному – усі функції (навчальна, організаційна, управлінська, контролююча, комунікативна).

При підвищенні кваліфікації педагогічних працівників дистанційна форма навчання застосовується в основному на дистанційному етапі для забезпечення самостійної роботи слухачів. Як правило, реалізується у вигляді навчальних модулів вибіркової частини навчального плану.

До форм організації навчального процесу у вищій школі, як відомо, належать: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи [4].

При дистанційному навчанні форми організації навчального процесу мають свою специфіку. Навчальні заняття в основному є дистанційними і можуть проводитись у синхронному та асинхронному режимах.

Синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо). Асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо [7].

Безумовно, виникає питання щодо необхідності інноваційних підходів та планування освітнього процесу, його всебічного забезпечення, його модернізації як системи педагогічного контролю, так і оцінювання результатів навчання.

Для здійснення якісного, чіткого та повноцінного планування навчального процесу на засадах ДН необхідно здійснити розробку низки документів. Основними серед яких варто назвати:

- 1) план-графік підвищення кваліфікації керівних, науково-педагогічних і педагогічних кадрів освіти;
- 2) професійні програми ПК різних категорій слухачів;
- 3) робочі програми підвищення кваліфікації;
- 4) навчальні, робочі навчальні

та навчально-тематичні плани ПК;

5) індивідуальні плани ПК слухачів;

6) розклад занять навчальних груп.

У професійній програмі підвищення кваліфікації обов'язково визначається значення ПК даної категорії слухачів, її загальний зміст та вимоги до знань і умінь слухачів. Професійна програма є складовою стандарту підвищення кваліфікації. Вона визначає лише нормативну складову ПК.

Вибіркова складова професійної програми має розроблятися ВНЗ додатково й містити навчальні або змістові модулі за вибором навчального закладу та слухача.

Робоча програма підвищення кваліфікації окремої категорії слухачів – це нормативний документ вищого навчального закладу ППО, який має містити виклад конкретного змісту курсу підвищення кваліфікації, послідовність, організаційні форми його вивчення та їх обсяг, визначати форми та засоби поточного і підсумкового контролю. Вона розробляється провідною кафедрою щорічно, розглядається на засіданні кафедри і науково-методичної ради, підписується проректором (заступником директора) ВНЗ з навчальної роботи.

Навчальні плани також є нормативними документами вищого навчального закладу ППО, які складаються щорічно для кожної категорії слухачів на основі робочих програм підвищення кваліфікації. Навчальний план обов'язково містить графік підвищення кваліфікації даної категорії слухачів; перелік навчальних модулів, послідовність їх вивчення, розподіл навчальних годин за видами занять; форми проведення контролю знань та підсумкової атестації слухачів. Розробляється відповідними кафедрами за встановленою формою і затверджується проректором з навчальної роботи.

Робочий навчальний план складається на кожний навчальний рік та на кожну категорію слухачів. У ньому конкретизується планування навчальної роботи, яка передбачена навчальним планом.

Навчально-тематичні плани складаються на кожний етап очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації на основі робочих навчальних програм та робочих навчальних

планів за встановленою формою. У них чітко зазначаються теми, види навчальних занять та виконавці (кафедри, куратор-тьютор, викладачі, викладачі-консультанти та ін.).

Індивідуальний план підвищення кваліфікації слухача встановленої форми заповнюється кожним слухачем навчальної групи власноруч на настановно-заліковій сесії (I етап) під час інструктивно-методичного заняття і керівництвом куратора-тьютора навчальної групи. До індивідуального плану заносяться настановні дані слухача; конкретизується зміст вибіркової частини плану ПК (тема випускної роботи та індивідуальної навчальної практики, модулі за вибором слухача); визначаються науковий керівник випускної роботи та викладачі-консультанти за модулями; зазначається чіткий план-графік ПК та контрольних заходів. Куратором-тьютором здійснюються постійний супровід і контроль за ходом виконання навчального плану та успішністю ПК, про що робляться відповідні відмітки в індивідуальних планах слухачів.

Наступний важливий компонент запропонованої нами моделі – всебічне забезпечення освітнього процесу. Орієнтовна його структура містить: нормативне, науково-методичне, інформаційне, системотехнічне, кадрове, психологічне, фінансове тощо забезпечення, що сприяє стійкому функціонуванню всієї моделі загалом та кожного її компонента.

Різним аспектам забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників за дистанційною формою навчання в післядипломній педагогічній освіті присвячена низка праць вітчизняних науковців: В. Бикова, В. Гравіта, А. Кузьминського, Л. Ляхощької, В. Олійника, Н. Протасової, Т. Сорочан та інших.

Кожен з видів вимагає глибокого, всебічного та системного аналізу і розроблення з урахуванням особливостей та можливостей конкретного навчального закладу післядипломної педагогічної освіти.

Упровадження дистанційного навчання в освітній процес вищого на-

вчального закладу ППО не може відбуватися стихійно. Це багатограний та складний процес, який потребує значних зусиль від усіх учасників на кожному етапі. Насамперед, необхідно змінити уявлення про організацію, форми та методи навчальної діяльності усіх його учасників. Додаткові зусилля, насамперед, необхідно буде докласти викладачам та допоміжному персоналу для оновлення змісту програм, планів, упровадження нових форм та методів навчальної роботи, створення інформаційно-освітнього середовища, структурної та технологічної зміни системи педагогічного контролю, оцінювання навчальних досягнень тощо. Необхідний чіткий алгоритм (механізм) реалізації основних положень розробленої нами моделі у практику підвищення кваліфікації педагогічних працівників за дистанційною формою навчання, який розроблено на наступному кроці нашого дослідження.

Висновки. Обмежені масштаби застосування та повільні темпи впровадження дистанційного навчання в освітній процес більшості вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти не відповідають вимогам сучасного розвитку освіти та викликам суспільства.

Проблеми впровадження дистанційного навчання, підвищення його якості та ефективності використання сучасних технологій в системі підвищення кваліфікації, насамперед, пов'язані і недостатньою розробленістю науково-методичних основ. Побудова і наукове обґрунтування моделі підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах відкритої освіти та дистанційного навчання є одним з кроків до їх вирішення.

Детально розглянутий кожний компонент моделі дозволяє зрозуміти багатогранність та складність процесу впровадження дистанційного навчання в освітній процес вищого навчального закладу післядипломної педагогічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошук С. В. Анализ состоя-

ния и проблемы практического внедрения дистанционного обучения в образовательную деятельность институтов последипломного педагогического образования / С. В. Антошук // Геронтология: научно-практический журнал, 2014. – Т. 2. – № 3. – С. 345–357.

2. Антошук С. В. Основи організації дистанційного навчання в післядипломній педагогічній освіті: наук. посіб. / С. В. Антошук, В. О. Гравіт. – Суми: НКО, 2015. – 180 с.

3. Гуревич Р. С. Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ / Р. С. Гуревич // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2014. – № 2. – С. 3–10.

4. Закон України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII. // Голос України від 06.08.2014. – № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/print1360659705227114#n18>.

5. Морзе Н. В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій: навч. посіб. / Н. В. Морзе. – К.: Вид. група ВНУ, 2008. – 350 с.

6. Освітня діяльність вищих навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти: довідник / В. В. Олійник, В. О. Гравіт, Л. Л. Ляхощька [за заг. ред. В. В. Олійника]; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – Донецьк: Донбас, 2012. – 151 с.

7. Положення про дистанційне навчання затверджене Наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

8. Роберт И. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы; перспективы использования / И. В. Роберт. – М.: ИИО РАО, 2010. – 140 с.

9. Яковлева Н. О. Теоретико-методологические основы педагогического проектирования: монография / Н. О. Яковлева. – М.: Информационно-издательский центр АТиСО, 2002. – 239 с.

Стаття надійшла 2.12.2015 р.